

ZPORR
Zintegrowany Program
Operacyjny
Rozwoju Regionalnego

**Opracowanie innowacyjnego planu rozwoju Gminy Sosnowica
opartego na posiadanym potencjale i czynnym wykorzystaniu transferu wiedzy”**

- Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Budżetu Państwa w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na podstawie Umowy o dofinansowanie realizacji projektu nr Z/2.06/II/2.6//21/06/U/10/06 podpisanej z Instytucją Wdrażającą – Samorządem Województwa Lubelskiego

Dariusz Tarasiuk

Dzieje gminy Sosnowica. Analiza potencjału historycznego

Każda nawet najmniejsza miejscowość ma swoją interesującą przeszłość, nawet jeśli nie była ona miejscem spektakularnych wydarzeń dziejowych, opisywanych na łamach podręczników szkolnych czy akademickich. Dzieje to bowiem codzienny trud, cierpienia i radość naszych przodków, dążących do zapewnienia lepszego bytu sobie i kolejnym pokoleniom. Z tego też powodu dzieje wszystkich miejscowości zasługują na pamięć i udokumentowanie. Tym bardziej na swoje miejsce w pamięci ludzkiej zasługują dzieje Sosnowicy, która w przeszłości była znaczącym lokalnym ośrodkiem społeczno-gospodarczym.

Procesy osadnicze na ziemiach wokół Sosnowicy rozwinęły się po zawarciu unii polsko-litewskiej w Krewie, dzięki której przestały one być terenem nawiedzanego wojnami pogranicza, chociaż na północ od Sosnowicy przez stulecia przebiegała granica między Wielkim Księstwem Litewskim a Koroną Polską. Prawdopodobnie w XV w. powstały tam pierwsze osady, Sosnowica (pierwsza wzmianka 1440-1447), oraz Leśniów, Bohutyń i prawdopodobnie Turno. Kolejne miejscowości powstały na początku XVI w. Były to Lin (Lejno), Zienki. Dopiero w XVIII w. zasiedlono tereny, leżące po litewskiej stronie granicy. Powstały tam wsie Mościska i Kropiwki. Proces osadniczy kontynuowano także w XIX stuleciu, na początku którego założono wsie Lipniak i Zbójno a później zaczęto zakładać

niewielkie osady po uwłaszczeniu chłopów, które w większości były wynikiem rozpraszania się istniejącej dotąd zwartej zabudowy.

Wśród pierwszych osadników musiała przeważać ludność ruska, gdyż najpóźniej już w 1510 r. w Sosnowicy erygowano parafię prawosławną, która po unii brzeskiej stała się unicką, pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1607 r. Z czasem procesy polonizacyjne (wystarczy przyjrzeć się rodowi Sosnowskich), doprowadziły, iż na tych terenach wzrosła liczba katolików, co zaowocowało powstaniem parafii rzymskokatolickiej, jednak dopiero w 1678–1685 r.

Dane statystyczne z 1860 r. pozwalają na określenie liczby parafian obydwu wyznań na terenie parafii. W miejscowościach leżących obecnie w gminie Sosnowica zamieszkiwało 756 rzymskich katolików, m.in. Lejnie – 26, Nowym Orzechowie – 20, Pieszowoli – 137, Sosnowicy – 75, Sosnowicy Lasek – 15, Starym Orzechowie – 22, Turnie – 20 i Zienkach – 67 wiernych. Katolikami była przede wszystkim szlachta, służba folwarczna i chłopci z niektórych wsi, np. Lipniak (osadzeni tam na początku XIX w.).

Zdecydowana większość mieszkańców okolic Sosnowicy była wiernymi Cerkwi unickiej. Należeli oni w tym czasie do kilku parafii. Największą z nich, a jednocześnie jedyną w całości rozpościerającą się na ziemiach dzisiejszej gminy, była parafia w Sosnowicy. Poza tym na tych terenach istniała cerkiew parafialna w Lejnie, powstała w końcu XVIII w. W 1849 r. unicka parafia Sosnowica i Lejno zamieszkiwało ok. 1800 unitów. Prawie wszyscy unicy byli chłopami od wieków zamieszkującymi te tereny. W 1911 r. na terenie parafii rzymskokatolickiej zamieszkiwało 4055 osób, wśród nich było 2587 prawosławnych.

Brakuje niestety dokładniejszych informacji źródłowych na temat społeczności żydowskiej w Sosnowicy i okolicach.

W ten sposób ziemie dzisiejszej gminy Sosnowica stały się terenem przenikania się wpływów trzech kultur (prawosławnej, „unickiej”, katolickiej i żydowskiej). Prowadziło ono nie tylko do sporów, ale również kształtowało specyficzną wielokulturowość. Chociaż przeglądając dokumenty źródłowe, a przede wszystkim księgi metrykalne można odnieść wrażenie, że każda z tych grup żyła w swoim hermetycznym środowisku, stąd sporadyczność małżeństw międzywyznaniowych.

Dokumenty źródłowe przedstawiają również odmienne często zachowanie poszczególnych grup wyznaniowych wobec ważnych wydarzeń narodowych. Wsie zamieszkałe przez rzymskich katolików, np. Lipniak, udzielały zdecydowanego poparcia powstańcom styczniowym (bagna wokół Lipniaka były miejscem istnienia największego obozu powstańczego w owym okresie, założonego przez Karola Krysińskiego,

kontrowersyjną postać dowódcy powstańczego, jednak demokraci i etycy wojen nie wygrywają), popierały władze II Rzeczypospolitej, czy partyzantkę polską w czasie II wojny światowej. Podczas gdy wsie prawosławne były z reguły wrogo nastawione wobec powstańców, później popierały ugrupowanie komunistyczne dążące do likwidacji państwowości polskiej (na marginesie ugrupowania komunizujące, były najaktywniejszymi organizacjami na tym terenie w okresie międzywojennym, inne praktycznie nie przejawiały swojej działalności), czy też partyzantkę radziecką lub ukraińską. Po II wojnie światowej wielu z nich dobrowolnie wyjechało do ZSRR, który uważali za swoją ojczyznę. W 1946 r. do ZSRR wywieziono przymusowo z terenu dzisiejszej gminy Sosnowica 518 rodzi (tj. 1810 osób), w tym po ponad 200 z Górek, Pieszowoli, Sosnowicy i Zienek. Akcja „Wisła” to kilkaset kolejnych wysiedlonych.

Przez wiele lat większość ziem obecnej gminy Sosnowica była związana z dwoma rodami Sosnowskimi (od 1465 r.) i Wereszczyńskimi, w XIX w. pojawili się zaś Libiszowscy, Liniewscy i Krassowscy. Lata swojej świetności Sosnowica przeżywała w II połowie XVIII w., gdy jej właścicielem był Józef Sosnowski, który wchodził do ówczesnej elity władzy, abstrahując przy tym czy był postacią pozytywną, czy negatywną w historii naszej ojczyzny. Ten okres związany jest również z pamięcią o najromantyczniejszym chyba okresie życia naszego wielkiego bohatera narodowego Tadeusza Kościuszki, czyli jego uczuciu do Ludwiki Sosnowskiej, które musiało przegrać z równicami ekonomicznymi dzielącymi zakochanych.

Reasumując potencjał historyczny gminy Sosnowica należy zwrócić uwagę na kilka aspektów, tak ułatwiających jak i utrudniających zainteresowanie dziejami tego terenu.

W porównaniu z wieloma pobliskimi miejscowościami Sosnowica ma znaczną liczbą zachowanych okazałych zabytków architektury, na czele z okazałymi budowlami kościoła oraz cerkwi.

Kościół pod wezwaniem św. Trójcy, wyświęcony w 1804 r., wybudowany w stylu klasycystycznym z elementami barokowymi. Obiekt jednonawowy, wzniesiony na rzucie prostokąta z półkolistą apsydą i dwoma zakrystiami. Wyposażenie wnętrza kościoła pochodzi w całości z końca XVIII w. Ołtarz Wielki, w stylu rzymskim, kamienny, przywieziony w 1793 r., z Rzymu Obrazy ołtarzowe: Św. Trójcy, Matki Bożej Różańcowej, Św. Józefa pędzla Smuglewicza. Ławki, konfesjonały oraz balustrada w stylu rokoko. Chrzcielnica i ambona wsparte na ramionach klęczących aniołków. Organy barokowo-klasyczne.

Prawosławna cerkiew pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła – po rozebraniu w 1890 r. starej, jeszcze XVI-wiecznej, drewnianej świątyni, rozpoczęto w 1891 r. wznoszenie nowej

cerkwi wg projektu Wiktora N. Syczugowa, nakładem rządu carskiego. Zbudowana w stylu bizantyjsko-klasycystycznym jednonawowa cerkiew została poświęcona w roku 1894. Świątynia wpisana jest do rejestru zabytków. Obiekt założony na planie krzyża łacińskiego, składa się z kwadratowej nawy z kaplicami bocznymi tworzącymi ramiona krzyża oraz prostokątnego babińca i kruchty. Częściowo zdewastowana nie jest utrzymywana do celów religijnych. Otwiera swoje podwoje tylko raz w roku, w uroczystość św. Piotra i Pawła.

Poza tym w Sosnowicy zachował się częściowo zespół dworski. Niestety większość z tych budowli, nie jest dostępna dla zwiedzających.

Odrębnej uwagi wymaga kwestia cmentarzy, będących specyficznym źródłem do poznawania minionych lat. Na terenie gminy zachowało się kilka cmentarzy z zachowanymi jeszcze nagrobkami. Niestety większość zabytkowych nagrobków, jest w nienajlepszym stanie i w wielu wypadkach trudno dostępna dla osoby chcącej je obejrzeć.

Można przypuszczać, że jest to w znacznej części wynikiem, zerwania ciągłości osadnictwa na tych terenach po II wojnie światowej. Większość dotychczasowych mieszkańców Ukraińców wyjechała wówczas, albo została przymusowo wywieziona do ZSRR lub na tzw. Ziemie Odzyskane. Na ich miejsce przybyli nowi osadnicy, często nie poczuwający się do więzi z poprzednimi ich mieszkańcami.

W celu lepszego wykorzystania potencjału historycznego gminy, potrzebne jest jak się wydaje zorganizowanie, jakiegoś rodzaju izby pamięci, która gromadziłaby zabytkowe przedmioty, choćby codziennego użytku, dokumenty itd. związane z przeszłością Sosnowicy, a pod tym względem czas ucieka nieubłaganie i za pewien okres czasu wiele rzeczy przypadnie bezpowrotnie. Należałoby wciągnąć młodzież w proces utrwalania wiedzy najstarszego pokolenia. W pewnym zakresie jest to ułatwione, gdyż Sosnowica, w porównaniu z wieloma okolicznymi miejscowościami ma bowiem dosyć dobrze opracowaną naukowo przeszłość (Geresz, Jadczyk, i praca która ukaże się drukiem w najbliższych dniach).